

TARİXİ ZƏFƏR QƏRBİ AZƏRBAYCANA QAYIDIŞIMIZIN MÖHKƏM TƏMƏLİDİR

Dövlət başçısı, Müzəffər Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə 44 günlük Vətən müharibəsində qazandığımız tarixi Zəfərdən sonra Azərbaycanın qarşısında yeni üfüqlər açılıb. Əldə etdiyimiz bu möhtəşəm Qələbə işğaldan azad edilmiş ərazilərə məcburi köçkünlərimizin qaydışını təmin etməklə, həm də Qərbi Azərbaycan torpaqlarına qovuşmağımız üçün təməl yaradacaq.

Hazırda Ermənistan adlanan tarixi Azərbaycan torpaqlarından son deportasiyası zamanı azərbaycanlılar ümumi sahəsi 8 min kvadratkilometr olan ərazidə yerləşən 172 yaşayış məntəqəsindən, öz doğma ata-baba yurdlarından zorla çıxarılmışlar.

1988-ci ilin dekabr ayında Ermənistan ərazisində yaşayan iki yüz minə yaxın azərbaycanlı, təqribən iyirmi minə yaxın və min nəfərə qədər rus millətindən olan insan yaşadıkları yerlərindən deportasiya edilmişdir.

Keçmiş SSRİ Daxili İşlər Nazirliyinin azərbaycanlıların Ermənistandan deportasiyası ilə əlaqədar başladığı və istintaqı yarımçıq qalmış cinayət işinin materiallarında deyilir ki, Ermənistan tərəfindən həyata keçirilən deportasiya zamanı 216 azərbaycanlı qətlə yetirilib, o cümlədən 2 nəfərin diri-diri başı kəşilib, 11 nəfər diri halda, 2 nəfər öldürüldükdən sonra yandırılıb, 1 nəfər asılıb, 3 nəfər doğranıb, 29 nəfər maşın təkərləri altında qoyulub, 41 nəfər döyülərək öldürülüb, 49 nəfər dağlarda donub, 1 nəfər elektrik cərəyanına qoşularaq öldürülüb, 1 nəfər özünü öldürüb, 10 nəfər infarktdan ölüb, 8 nəfər

33 il bundan əvvəl dekabrın ilk günlərində soydaşlarımız öz əzəli yurd yerlərindən zorla deportasiya olunublar

itkin düşüb. Öldürülənlərin 57-si qadın, 23-ü uşaqdır. Qeyd etdiyimiz həmin rəqəmlər müvafiq beynəlxalq qurumlar tərəfindən tanınır.

Görün quduzlaşmış ermənilərin 33 il əvvəl Qarabağ iddialarına qarşı Göyçədə, Vedibasarda, Zəngibasarda, Ağbabada mitinqlər keçirən, Ermənistanda ermənilərə qarşı Qarabağ uğrunda mübarizəyə qalxmış azərbaycanlıların deportasiyası hansı vəhşiliklər, insan məorviyyatına sığmayan cinayətlərlə müşayiət olunurdu.

Azərbaycanlıların Qərbi Azərbaycan torpaqlarından sonuncu deportasiyası zamanı bir çoxlarının evləri, əmlakları yandırılıb, qalanları ermənilər tərəfindən əvəzi ödənilmədən qəsb olunub. Fərdi və ictimai təsərrüfatlarda yüz minlərlə ev və təsərrüfat heyvanı, fərdi, ictimai və inzibati binalar, kənd təsərrüfatı texnikası, məktəblər, kitabxanalar, mədəniyyət evləri ermənilərə qalıb. 300-dən artıq məscid, ocaq, ziyarətqah, 500-dən artıq qəbiristanlıq yer üzündən silinib, saysız-hesabsız tarixi abidələrimiz bu gün üçün ya erməniləşdirilib, ya da məhv edilib. Təxmini hesablamalara görə, 1988-ci ildə Ermənistandan qovulan qaçqınlara dəyən ümumi maddi ziyan 20 milyard ABŞ dollarından artıq təşkil edir ki, beynəlxalq qiymətləndirmə standartlarına görə 33 ildən sonra bu gün bu rəqəm 1 trilyon ABŞ dollarına çatmaqdadır. Soydaşlarımıza dəyən mənəvi ziyanın qədəri isə ölçüyəgəlməzdir.

XX əsrin 80-ci illərinin ikinci yarısında keçmiş SSRİ məkənində və ilk növbədə, Ermənistan SSR ərazisində anti-Azərbaycan təbliğatı güclənməyə

başladı. Bu proses M.Qorbaçovun SSRİ rəhbəri seçilməsindən sonra daha geniş miqyas aldı. 1985-ci ilin əvvəlində Ermənistan KP MK-nın birinci katibi K.Dəmirçiyən Sov.İKP MK-nın Siyasi Bürosuna qondarma "erməni soyqırımı"nın 60 illiyi ilə bağlı 24 aprel tarixinin hər il SSRİ-də anım günü kimi qeyd olunması təklifi ilə müraciət etmiş, Siyasi Büronun iclasını aparan M.S.Qorbaçov buna razılıq versə də, ulu öndər Heydər Əliyevin sərt və prinsipial mövqeyi ilə qarşılaşmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1985-ci ilədək ümummillili liderimizin iştirakı ilə keçirilən Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun və SSRİ Nazirlər Sovetinin iclaslarında Azərbaycan əleyhinə heç bir qərar qəbul edilməyib. XX əsrin 80-ci illərinin ortalarından etibarən erməni dairələri öz fəaliyyətlərini bir neçə istiqamətdə daha da genişləndirdilər. İlk növbədə, Ermənistanın millətçi-alim, yazıçı, şair və jurnalistlərinin Azərbaycan əleyhinə yazdıqları kitabların nəşri çoxaldı.

1985-ci il fevralın 21-də Ermənistan KP MK-nın sovet rəhbərliyinə 24 aprel gününün "Soyqırımı qurbanlarının xatirə günü" kimi qeyd edilməsi haqqında müraciəti Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun iclasının gündəliyinə daxil edildi. Həmin il iyunun 20-də SSRİ Nazirlər Soveti "1985-1986-cı illərdə xarici ölkələrdən ermənilərin SSRİ-yə repatriasiyasının davam etdirilməsi haqqında" qərar qəbul etdi. Həmin qərarın yerinə yetirilməsi nəticəsində Ermənistana xarici ölkələrdən çoxlu sayda erməni köçürüldü.

(davamı 5-ci səhifədə)

(əvvəli 1-ci səhifədə)

Onlar özləri ilə qatı erməni millətçiliyi gətirərək azərbaycanlılara qarşı düşmənçiliyi qızıdır və bu istiqamətdə təbliğat aparırdılar.

1986-cı ilin fevral ayında Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində SSRİ-də irəli sürülən "aşkarlıq" və "demokratiya" ideyalarından istifadə edilərək Xankəndidə tarix və mədəniyyət abidələrini qoruyan "Krunk" adlı təşkilat yaradıldı. 1987-ci ilin iyun-iyul aylarında ermənilər Xankəndinin küçələrində Dağlıq Qarabağı Ermənistanla birləşdirmək üçün təbliğat apararaq vərəqələr yayırdılar. Ayrı-ayrı adamların Moskvaya yazdıqları məktublar artıq bu dövrdə müxtəlif kollektivlərdən imzalar toplanması kampaniyasına çevrildi və ərazi iddialarının yeni mərhələsinin təməli qoyuldu. İlin ikinci yarısında Yerevandan mütəmən olaraq Xankəndiyə gələn emissarlar ermənilər arasında fəal iş apararaq xüsusi imzalar toplaqla Dağlıq Qarabağın Azərbaycandan ayrılaraq Ermənistanla birləşmək ideyasını təbliğ edirdilər.

Həmin il oktyabrın 21-də Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü, SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini Heydər Əliyev Sov.İKP plenumunda vəzifəsindən istefa verəndən bir neçə gün sonra Sov.İKP MK-nın baş katibi Mixail Qorbaçovun iqtisadi məsələlər üzrə müşaviri A.Aqanbekyan Parisdə "İnterkontinental" hotelində müsahibəsində DQMV-nin Ermənistanla birləşdirilməsinin iqtisadi cəhətdən daha sərfəli olmasını və bu məsələ üzərində xüsusi komissiyanın işlədiyini bəyan edərək Dağlıq Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsi ideyasını irəli sürdü. Bunun ardınca noyabrın 18-də A.Aqanbekyanın Parisdə verdiyi müsahibə "L'Humanite" qəzetində çap olundu. Bu müsahibə təkcə ermənilərin Dağlıq Qarabağa dair ərazi iddialarının başlanması üçün deyil, həm də Qərbi Azərbaycanda yaşayan azərbaycanlıların növbəti və sonuncu deportasiyasının həyata keçirilməsi üçün də bir signal rolunu oynadı.

Ermənistan Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü,

TARİXİ ZƏFƏR QƏRBİ AZƏRBAYCANA QAYIDIŞIMIZIN MÖHKƏM TƏMƏLİDİR

"Qarabağ" hərəkatının liderlərindən olan Rafael Kazaryan 1988-ci il noyabrın 4-də İrəvanda keçirilən mitinqdə demişdi: "Dəstələrin köməyi ilə emiqrasiyanı təmin etmək lazımdır. Bizə bütün onilliklər ərzində ilk dəfə Ermənistanı türklərdən təmizləmək imkanı verilib. Mən bunu bu on aylıq mübarizəmizin ən böyük nailiyyəti hesab edirəm".

Ümumiyyətlə, Ermənistan Sovet Respublikası qurulduqdan sonra burada azərbaycanlıların yaşadığı 940 yaşayış məntəqəsindən 698-nin adı Ermənistan Ali Sovetinin qərarı ilə dəyişdirilərək erməni adları ilə əvəz olunub.

Addəyişmə əməliyyatı azərbaycanlılar bu respublikanın ərazisindən tam deportasiya edildikdən sonra da davam etdirilib. Ermənistanın keçmiş prezidenti Levon Ter-Petrosyanın 1991-ci il 9 aprel tarixli fərmanı ilə azərbaycanlıların yaşadıkları son 91 məntəqənin adı dəyişdirilərək erməni adları ilə əvəz edilib.

1988-ci il noyabrın 22-də Ermənistan SSR Ali Sovetinin azərbaycanlı deputatların iştirakı olmadan növbədənəkar sessiyası çağırılmışdı. Sessiyanın keçirildiyi Opera teatrının binasının qarşısına toplaşan mitinq iştirakçılarının hücumundan sonra Ermənistan rəhbərliyi mitinqçilərin tələbi ilə sessiyanın gedişini dayandırmış, deputatları və rayon rəhbərlerini "qaydaqanunu bərpa etmək" adı altında yerlərə göndərmişdi. Rayon rəhbərlərinə tapşırıq verilmişdi ki, bir həftə ərzində, yəni noyabrın 28-dək Ermənistanı azərbaycanlılardan təmizləmək aksiyasını başa çatdırsınlar.

Rusiya tarixçisi Yuri Pompeev 1988-ci ilin payızında azərbaycanlıların Ermənistanından deportasiyasını belə təsvir edir: "Müdafiəsiz, silahsız azərbaycanlıları

adətən çılpaq və əliyalın evlərindən qovaraq deyirdilər: "Lənətə gəlmiş türklər, rədd olun Ermənistan-dan!". Ermənilər noyabrın 25-dən 26-na keçən gecə Kirovakan (indiki Vanadzor) şəhərinə bitişik Şaumyan (əvvəlki adı Vartanlı olmuşdu) kəndinə silahlı hücum etmiş, 14 nəfər azərbaycanlı vətəndaşını öldürmüş və yandırmışdılar. Kəndin sağ qalan əhalisi qarlı-çovğunlu günlərdə dağlarda, meşələrdə gündüzlər gizlənilib yalnız gecələr yol gedərək 13-14 gün ərzində Azərbaycana çatmışdılar.

1988-ci il noyabrın 28-də Spitak (Hamamlı) rayonunda da azərbaycanlılara qarşı qırğınlar törədilmişdi. 3 nəfər öldürülmüş, 7 nəfər ağır yaralanmışdı.

1988-ci il dekabrın 7-də Spitak zəlzələsinin baş verməsindənərk Ermənistan ərazisində azərbaycanlıların yaşadıkları bütün rayonlarda erməni silahlı dəstələri kütləvi qırğınlar, qətl və qarətlər törətmişdilər. Erməni quldurları Stepanavan (Cəlaləoğlu) rayonunun Kuybışev kəndində 3 azərbaycanlı soyuq silahlı qətlə yetirmişdilər. Gərgər kəndində isə bir qadını diri yandırmış və meyitini zibilliyə atmışdılar".

Ermənistan SSR Ali Sovetinin, Nazirlər Sovetinin və KP MK-nın orqanı olan "Kommunist" qəzetinin 13 dekabr 1988-ci il tarixli sayında dərc edilən "Fələkət anı, məsuliyyət anı" məqaləsində yazılırdı: "Qarabağ" komitəsi avantüristlərinin çağırışına millətçilik azarına tutulmuş bir sıra partiya-sovet işçiləri də qoşulmuşlar. Ayrı-ayrı rayonlarda millətlərarası qırğına sürükləyən coşmuş ehtirasları cilovlamaq, vətəndaşları müdafiə etmək, tərxiatçıları ifşa etmək əvəzinə, onlar adamların (yəni azərbaycanlıların) kütləvi surətdə çıxarılmasına fitva verdilər. Bu cür "missiya" ilə bəzi "xadimlər"

Kirovakanda, Stepanavanda, Artaşatda evləri bir-bir gəzirdilər". Daha sonra qəzet yazırdı ki, azərbaycanlıların deportasiyasını müəyyən olunmuş müddətdə başa çatdırmaq üçün Kalinin, Spitak, Quqark, Noyemberyan, Krasnoselo, Vardenis, Yeğeqnadzor, Əzizbəyov, Ararat, Masis, Sisyan və Məgri rayonlarının rəhbərləri xüsusilə canfəşanlıq göstərmişlər. 1988-ci ilin noyabr-dekabr aylarında bir tərəfdən Ermənistanın azərbaycanlıları yaşayan kəndlərinin əhalisi sıxışdırılır, kəndlərə ərzaq göndərilir, elektrik xətləri kəsilir və silahlı basqınlar edilir, digər tərəfdən kəndləri tərk edən ailələrə yollarda divan tutulur, əmlakları qarət edilir, özləri isə qətlə yetirilirdilər. Ermənistan milli zəmində baş verən cinayətlərin əksəriyyəti əsasən azərbaycanlı əhalinin öz yaşayış məntəqələrini tərk etməyə məcbur olduqları vaxt baş vermişdi. Ermənistan Azərbaycanla gedən bütün yollar üzərində bir neçə yerdə silahlı quldur dəstələri yerləşdirilmişdi. Quldurların əksəriyyəti milis forması geyərək özbaşına yoxlama-buraxılış məntəqələri yaratmışdı. Onlar bütün maşınları saxlayır, sərnişinlərin sənədlərini yoxlayır və maşında azərbaycanlıları olduğunu müəyyən edən kimi onları maşından düşürür, əmlaklarını boşaldaraq qarət edir, özlərini isə vətəndaşına qətlə yetirirdilər.

Həmişə milli ayrı-seçkilik siyasəti yürüdən Ermənistan rəhbərliyi 1988-ci ildə baş vermiş güclü zəlzələdən sonra da öz çirkin əməllərini davam etdirmişdi. Zəlzələ zamanı həlak olmuş, ağır yaralanmış, evləri dağılmış azərbaycanlıların taleyinə biganə qalmışdılar. Spitak və Quqark rayonlarının rəhbərləri həmin rayonların hərbi komendantlarına təqdim etdikləri siya-

33 il bundan əvvəl dekabrın ilk günlərində soydaşlarımız öz əzəli yurd yerlərindən zorla deportasiya olunublar

hıda azərbaycanlı kəndlərinin adlarını siyahıdan çıxarmışdılar ki, guya artıq orada əhali yaşamır. Bununla da onları ərzaq və digər zəruri şeylərlə təmin etməkdən, tibbi yardımdan məhrum etmişdilər.

SSRİ Prokurorluğunun məlumatında bildirilirdi ki, 1988-1989-cu illərdə Ermənistan SSR-də milli zəmində baş verən cinayət faktları üzrə 675 cinayət işi qaldırılıb, onlardan 283-ü istintaq aidiyyəti üzrə Azərbaycana göndərilmişdi. Eyni zamanda, Azərbaycan SSR-dən Ermənistanla təhqiqat üçün 138 cinayət işi daxil olmuşdu: "1989-cu il dekabrın 31-nə olan məlumata görə Ermənistanın hüquq-mühafizə orqanlarının icratında olan bu qəbildən 530 cinayət işindən 200 iş üzrə cinayət açılmamış və istintaq dayandırılmışdı".

Bütün bunlar bir daha erməni faşizminin əsl simasını göstərir. Biz əminik ki, çox vaxt keçməyəcək və 2020-ci il noyabrın 8-i əldə etdiyimiz tarixi Zəfərdən sonra Cənubi Qafqazda Azərbaycanın yaratdığı yeni reallıqlar tarixi torpaqlarımıza - Qərbi Azərbaycana qaydışımızı gerçəkləşdirəcək.

Emin QASIMOV,
"Respublika".